

Sınıf ve Parti

Çeviren ERGUN ALTAN

Marx'da bir parti veya sınıf teorisinin boş yere arana- cağı sık sık söylenmiştir. Bu doğrudur; ancak sınıf sorunu- nun, bütün eserlerinde, analizinin ima ettiği teorinin yeni- den kurulmasını mümkün kılacak kadar zenginlikte ve de- rinlikte var olduğu da bir gerçektir. Parti açısından ise du- rum tamamen farklı. Bu şüphesiz ki işçi sınıfı «örgütü» so- rununu Marx'ın görmezden geldiği anlamını taşımaz. İş- çii sınıfı içinde somut politik eylemden ayrı, tamamıyla en- telektüel eylemin etkinliği hakkında yanlısamalarından sıy- rılır sıyrılmaz —Kutsal Aile ve Alman Ideolojisi'nden hemen sonra*— bu sorunla yüz yüze geldi,¹ 1845 ile 1848 arasında, ütöpik komünist Weitling ile tanışıklığı süresince ve Al- man işçilerinin dernekleri ve gizli cemiyetlerin faaliyetiy- le bağlantılı iken, bu sorun üzerinde uzun uzun düşündü. Bu ilişkilerin hiçbiri —Blanqui'yle arasındaki saygılı dost- luk ve zaman zaman beliren eylem birliği ilişkisi dışında— Marx'ı kesin bir «bağlanma»ya götürmedi: onu belirsiz bu- lanık programları olan gizli derneklerden radikal olarak ayıran ve Weitling'le de karşıt bir konuma yerleştiren teo- rik bir tutuma zaten sahipti.* Onun açısından sorun, pratik bir sorundu: işçilerle bağlantılar kurmak gerekliydi ve o yıllarda gizli derneklerin bir proleter karakteri kazanma eğilimi göstermeleri, Marx için derneklerle ideolojik kav- galardan çok daha önemliydi. 1847'de Adalet Ligası dağılıp da Komünistler Ligası haline gelince, Marx Ligasının Mani- festosunu yazmakla görevlendirildi: Weitling için değerli olan eski temaların hepsi çıkarıldı. Marx için önemli olan —ve bu Marx'a verilen görevin çok ötesine varan Manifes- tonun özelliğini açıklar— Alman proletaryasını tarihi ro- lünü yerine getirmenin yalnız mümkün değil fakat zorunlu olduğu hakkında hemen bilinçlendirmekti; bu da açıkça azınlık bilinçliliği ve yeraltı faaliyetinden vazgeçip, halka ve herkese açık, mümkün olan en geniş örgüte geçişi gerektiri- yordu. Vurgulama genel ve örgütlü eylem üzerindedi: Ko- münistler Birliğinin, Bütün İnsanlar Kardeşler, eski slo- ganının, Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşin! haline gelmesi raslantı değildir.

Bununla birlikte, Marx'ı Lenin'den ayıran şey (Marx' ın taslaklarını tamamlamak şöyle dursun, tamamen farklı bir yöne yönelen Lenin) Marx tarafından örgütün gerçekte- pratik bir sorun, esnek ve değişen bir araç, devrimin

* Manifesto grubu, Marx'ın dev- rim üstüne önermelerini, mümkün olduğu kadar erken dönem eser- lerinden çıkarma eğilimindedir. Oysa 1848 öncesinde Marx ve Engels, devrim sorununu, ancak 1789 modeli içinde ve kendili- ğinden, genel bir ayaklanma bi- çiminde düşünebilirlerdi. Bu dö- nemde, geleneksel felsefenin dü- şüncelerindeki etkisi de hesaba katılırsa, parti kavramına bu me- tinlerden açılmanın çok yerinde olmayacağı anlaşılır.

* Weitling ve Blanqui, aynı za- manda, Marx'ın kendini dikkat- le ayırdığı iki eğilimi temsil eder. Blanqui küçük grup darbeciliği- nin —en saygıdeğer— sözcüsü, Weitling ise şekilsiz bir işçi ha- reketinin savunucusudur. Her ikisi ile Marx'ın teorik ilişkisi/ karşıtlığı, uzun uzun incelenme- ye değer.

gerçek öznesinin, yani proletaryanın bir ifadesinden baş- ka bir şey olmadığı şeklinde görülmesiydi*. Örgüt devrimi ifade eder, fakat onun önüne geçmez hatta devrimin hedef- lerini ve eylemlerini öndelemez. Marx'ı kendilerine karşı tavır almaya zorlayan, yalnızca bu fesat kuruluşlarının giz- li ve sınırlayıcı karakteri olmayıp, aynı zamanda devrimci süreci proletarya adına yönetebileceklerine kendilerini inan- dırmış olmalarıydı. Marx'ın bunlara eleştirisi çok sertti: «Bu fesatçıların devrimci proleteryaı örgütlemekle niçin ye- tinmedikleri anlaşılıyor. İşleri güçleri, devrimin koşulları yokken oracıkta hemen bir devrim yapmak, devrimci süre- cin gelişimini öncelikle, bir krize doğru kasıtlı olarak itmek- ten ibarettir. Bildikleri tek koşul ayaklanmanın yeterli bir şekilde örgütlenmiş olmasıdır. Onlar devrimin simyacıları- dır ve eski simyacıların karışık fikirlerini paylaşırlar. Kendi umutlarını bir saplantı haline getirdikleri için varolan hü- kümetin yıkılışından başka amaçları yoktur ve işçilere sı- nıf çıkarlarının ne olduğunu açıklamak demek olan daha teorik türden bir etkinliği hor görürler. Paris Proletaryası- nın bir parti olarak dosdoğru sahnenin merkezine ilerlediği ölçüde, bu fesatçılar etkilerini azaldığını gördüler.» Ve Marx şu sonuca varıyordu: «1847'nin bombaları... en sonun- da bu eski fesatçıların en saçma ve en inatçı olanlarını da dağıttı ve gruplarını hızla dolaysız işçi hareketi içine attı.»² İtaliyeleri koyduk: proleterya ve proleterya partisi arasındaki ilişki dolaysızdır, terimler neredeyse birbirinin yerini ala- bilir. Çünkü sınıf ve onun politik varlığı arasında, yalnız pratik bir fark vardır; şöyle ki ikincisi birincisinin ilineksel biçimidir. Bundan başka, Marx, mücadelede ve üretim iliş- kilerinde proleteryanın nesnel durumu ile eş anlamlı olan bir bilincin, az veya çok yeterli basit pratik ifadeleri olan, politik biçimlerini ilerledikçe yarattığı ve yıktığı için, pro- letaryanın örgüt ve ifadenin özgül ve özerk bir tarzına ihti- yacı olmadığı kanısındadır. Bundan dolayı Engels Komü- nist Liga'sının Tarihi Üzerine'nin sonuna şöyle yazabildi:

«Bugün artık Alman proletaryasının açık veya gizli herhangi bir resmi örgüte ihtiyacı yoktur. Aynı kafa- da sınıf yoldaşlarının basit dayanışmaları, herhangi bir kural, kurul, karar veya elle tutulur biçimleri gerektir- meksizin tüm Alman İmparatorluğunu temellerine ka- dar sarsmağa yeterlidir...»

Avrupa ve Amerikan proletaryasının uluslararası hare- keti o kadar sağlamlaştı ki yalnızca ilk kısıtlı biçimi —gizli Liga— değil, fakat ikinci çok daha geniş biçimi —açık Uluslararası Çalışanlar Derneği— dahi onun için bir pranga haline gelmiş ve sınıf konumu özdeş- liğinin kavranmasına dayanan basit dayanışma duy- gusu tüm ülkelerin ve dillerin işçileri arasında pro- letaryanın bir ve aynı büyük partisini yaratmaya ve bir arada tutmaya yetmektedir.»

Bu 1885'de yazıldı*. Fakat proletaryanın kendini-dile

* Önceki sayıda Magri'nin de- diği gibi, Manifesto grubu gü- nümüzün yeni devrimci dalga- sının kendiliğinden getireceği biçimlere önem veriyorlar. Bunda, büyük geleneksel parti- den ayrılmış küçük grubun, Av- rupa'nın yerleşik parti yapısına duyduğu güvensizliğin payı var. Yeni hareketlerin, bu klasik parti yapılarını aştığını, partilerin yeni biçimlenmelere cevap vere- meyeceğini düşünüyorlar. Böyle bir başlangıç noktasından geri dönüp Marx'a bakınca, onun da sınıf hareketinin kendiliğindenci yükselişlerini vurgulayan orta dö- nem metinleri, Manifesto grubu- na daha yakın görünüyor. Gelge- lelim bu da tarihi ve teorinin tari- hinde biçimlenişini sıkı sıkıya bugüne bağlı bir perspektif- ten yeniden yorumlamak oluyor. Marx'ın bu metinlerini mutlak ve- riler gibi almaktansa, tarihi ko- şullarıyla birlikte alarak açıkla- mak, bizce daha doğru bir yön- tem olurdu. Şüphesiz, bu metin- lardan çıkarılacak önemli doğru- lar var. Ama, gene de, üzerinde bizim geliştirici çalışmalar yap- mamıza açık metinler bunlar.

* Engels'in bu sözlerinden, «par- tisizliği» savunduğu sonucu da çıkarılabilir. Oysa bizce sorun, burjuva ve proleter anlamda parti arasındaki ayrım sorunudur. Burjuva parti biçimi de bir süre proletaryanın belirli işlerine ya- rayabilir, ama sonunda ayakba- ğı olur. Bu, Paris Komününde olduğu gibi, proletaryanın tama- men kendine özgü biçimleri ya- ratmasını gerektirir.

getirmesi fikrini belirleyen ve Engels'in yukarıdaki yazısında görüldüğünden çok daha geniş olan kavramlar, Marx'ın sınıf mücadelesinin gelişimini tanımladığı yazılarında özellikle dikkati çeker. Louis Bonaparte'ın Onsekzi Brumaire'indeki ünlü bölüm burada hatırlanabilir:

«Fakat devrim geliyor. Hâlâ araf içinde yol almaya ve arınmaya devam ediyor. İşini yöntemli bir biçimde yerine getiriyor...

Önce, parlamenter iktidarı, onu devirebilmek amacıyla mükemmelleştirdi. Şimdi bu amaca ulaşmış olarak, yürütme gücünü mükemmelleştiriyor, onu en katıksız ifadesine indiriyor, ona karşı yıkıcı güçlerinin tümünü birleştirmek amacıyla, onu karşısındaki tek hedef olarak hazırlıyor. Ve başlangıçtaki görevinin ikinci yarısını tamamladıktan sonra, Avrupa yerinden fırlayacak ve büyük coşkuyla haykıracak: İyi yaptın, koca köstek!»

KOMÜN MODELİ

Bu ortamda, devrim tek bir süreç içinde, maddi bir durumun (sınıflararası karşılaşma), onun politik tercümesi (iktidar kurumlarının krizi) ve bilincin oluşumundan başka bir şey olmayan üründür. Bu devrim fikri, devrimin motorunu proletaryanın bastırılmaz gücünde gördüğü için, evrimci ve mekanik bir yoruma izin vermez; ayrıca devrimin, öznel bir plana, faal maddi koşulları gerektiren bir amaca, tarih ve sınıfın kendilerinden önce gelen, ne onların dışında ne onlardan ayrı bir bilincine indirgemesine de imkân vermez. Marx'ın toplumsal varlık ile bilinç arasında yaptığı ayırım aynı zamanda ikisi arasında yakın bağ—başarılması kolay olmayan hareket içinde üzerinde çalışılarak üretilen bu bağ— «parlak» burjuva devrimlerine benzemeyen, «proleter devrimlerinin on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi, niçin kendilerini sürekli olarak eleştirdiklerini, kendi akışları içinde kendilerini durmadan kesintiye uğrattıklarını, yeniden başlamak amacıyla görünüşte tamamlanmış noktaya döndüklerini, acımasız içtenlikle, ilk atılımlarının eksikliği, önemsizliği ve zayıflıkları ile alay ettiklerini, düşmanını ancak topraktan yeni güç kazanıp yeniden daha güçlü doğması için alaşağı eder görünmelerini, kendi amaçlarının belirsiz olağanüstülüğü karşısında ikide bir geriler gibi olmalarını açıklar: ama sonunda bütün geri dönüşleri imkânsız kılan bir durum yaratılacak ve koşullar kendileri haykıracaktır: Hic Rhodus, hic Salta!»* Burada vurgunun sınıfın bilincini ve öznel amacını zorlayan ve ileriye doğru iten karşılaşma durumunun nesnelliği üzerine özel bir önemle yerleştiği görünür. Sınıf gelecekteki değişikliğin motoru olduğu halde, bugünün duragan durumunun da etkisi altındadır. Marx'da toplumsal varlık ve bilinç arasındaki birleşme (göreğimiz üzere, partinin Leninist teorisinin özünde olan bir sorun) açıkça praksiste temellendiril-

* «Hic Rhodus, hic salta!» Anlamı, «İşte Rodos, burada atla». Ezop'un «Palavracı» hikâyesinde, Rodos'ta müthiş bir atlama yaptığını anlatıp böbürlenmiş palavracıya söylenen, «işte burada marifetini göster» anlamındaki söz. Proletaryanın, son atılımı yapacağı anı anlatıyor. Bu bölümde Marx, devrim sürecinin karmaşıklığını gösteriyor. Bu karmaşık gidiş içinde, işçi sınıfı, kendini kendi hedefini gerçekleştirecek olgunluğa getirmektedir. Bu olgunlaşma sürecinin, Marx'ı, Blankist anlamda kesin bir iktidar devri anından daha fazla ilgilendirdiği anlaşılıyor. Bu temel Marksist anlayışı Lenin'in paylaşmadığı söylenemez. Çünkü Lenin'e göre partinin temel işlevi sınıfı bu anlamda bilinçlendirmektir.

miştir. Başka bir deyişle, sınıf «nasıl» bilinçli hale gelir sorusuna cevap: «Mücadele olgusu içinde, pratik yoluyla»dır. Lelio Basso bu soruya anahtarın Feuerbach Üzerine Tezler' de özellikle üçüncü tezde bulunacağını zekice işaret eder²: bilinç «eğitimin» değil, bir «hareket içinde olmanın», doğa veya toplum ile etkin bir ilişkinin ürünüdür. İşçi sınıfı kapitalizmin ürünü olduğu için biçimlenişini ve boyutlarını ve aynı zamanda yabancılaşmış durumunu kapitalizmden alır; bundan dolayı işçi sınıfının kapitalizmi reddetmesi onun gerçek konumundan ileri gelen bir şeydir. O halde, sınıf mücadelesinin maddi kökleri sistemin kendi mekanizmasının içindedir; ve devrim —sistemi aşması düşünülen süreç anlamında— zaman içinde, sınıfın ihtiyacı olan ve örgütünü kurduğu —örneğin parti— politik biçimleri yaratan bir toplumsal etkinliktir. Eğer parti ve proletarya Marx'da bazen birbiri arasında değişebilir olarak görünüyorsa, bu sadece partinin proletaryanın politik biçimi olmasından ötürüdür ve somut politik kuruluşların tarihi kusurları ile, kendi varlığının geçici tarzını meydana getirir; bu arada proletarya, kapitalist sistemin maddi koşullarından kaynaklanarak, sürekli tarihî özne olarak kalır. Bugüne kadar dolaysız toplumsal yönetim olmadıkları ölçüde, kendisinininkiler dahil politik ifadenin bütün geleneksel tarzlarını, yıkmanın proletaryaya özgü bir görev olması bir raslantı değildir; ve proletarya buna Marx'ın tanımladığı devrim ve devrimci bir toplumun benzersiz biçimi içinde ulaşır: 1871 Komünü. Komün'de devrimci şiddet yalnızca burjuva iktidarını değil aynı zamanda o iktidarın yapılarını da parçalamıştır (Lenin buradan, işçi iktidarın burjuva devlet aygıtını kullanamayacağını ve onu parçalamak zorunda olduğu ilkesini çıkardı); böylece dolaysız demokrasi emekçi iktidarın bir başlangıç biçimi olarak değil, fakat onun özgül biçimi olarak ortaya çıktı. Bundan dolayı, Komün modelinde devrim ve devrimci toplum, sadece devletin iktidarını silip süpürmeyi değil, bundan çok daha radikal bir biçimde, kendi birliğinde yeniden oluşturulan toplumsal varlıktan ayrı (ve ona karşıt) bir boyut olarak politik boyutun giderek yok olmasını öndeliyordu. Proletarya mücadelede kendi dolaysız varlığından ayrı bir kurum meydana getirmeyiz; ayrıca yeni toplumun dolaysız varlığından ayrı olarak bir devlet de oluşturamaz. Demek ki, eğer Marx'da bir parti teorisi bulunuyorsa bunun sebebi, onun devrim teorisinde buna ne gerek, ne de yer olmasıdır.*

LENİN'İN UFKU

Teori ve devrimci parti sorunu ancak Lenin ile ortaya çıkar. Doğuşları tarihî olarak özgüldür: Marx ve Engels'in Avrupa'nın kalbindeki devrimci yangını görece yakın bir zamanda tasarlayabildikleri dönemin sonundayız. Ve devrimin bir bakıma tarihe de şiddet uygulayan kuvvetli bir öznel itkiye ihtiyaç gösterdiği yeni bir aşama açılıyor. Ça-

* Marx'ı kesinlikle kendiliğinden bir tavra sokan, keyfi bir yorum bu.

ğın bitiminde, Lenin'in ufku iki ana olay tarafından belirlenmişti: her şeyden önce, kapitalizm emperyalist aşamaya girmiş ve krizi tahmin edildiğinden daha karmaşık bir şekilde kendini ortaya koymuştur. En patlayıcı çelişkiler bir başka alana kayarken, tekelci yoğunlaşma devasa oranlara ulaşır. «Değişen yalnızca her krizin biçimleri, düzeni ve fizyonomisidir, fakat krizler kapitalist sistemin ayrılmaz bir parçası olmaya devam ediyor.»⁴ Kapitalizmin kaçınılmaz «çöküşü» tezi daha uzun bir süre için işçi sınıfı hareketinin devrimci kanadında yaşayacak,* ama Lenin, hayatı boyunca, 1848'den Paris Komününe kadar uzayan ilk büyük devrimci aşamada⁵ görülebilen çok daha aşağı düzeyde bir işçi sınıfı eylem kapasitesi ve sistemin gittikçe büyüyen direnci sorunu ile karşı karşıya gelmek zorundaydı artık.

1872'den 1905'e kadar olan yıllar, öncekinin tersine, devrimin yokluğu ile belirlenen ama «paradoksal»⁶ bir şekilde 1095 devrimi ve Asya'da büyük uyanış ile sonuçlanan bir aşamayı, uzun ve durgun bir aşamayı oluşturdu. Bu yeni devrimci dalganın kapitalist dünyanın kıyılarında ortaya çıkması olgusu, kapitalizmin merkezlerindeki sınıf çelişkilerinin zayıflaması demek değildi; daha çok, öncelikle Bernstein'in adıyla bağlantılı büyük «revizyonist» akım ve 1914 ihanetinde sonuçlanan İkinci Enternasyonal'in oportünizmi ile başlayan ve bugün «entegrasyon» mekanizmaları diye adlandırdığımız oluşumdan ötürüydü.

Bundan dolayı 20. Yüzyılın devrimlerine damgasını vuran ve aynı zamanda Leninizmin özelliği olan iki büyük sorun rotaya çıktı:

1. Kapitalizm ve Emperyalizm, Marksist şemaya göre, komünizme «hazır» olmayan bölgelerde hezimete uğratıldılar. Bu olayın teorik anlamı «geri kalmış» ülkelerin sosyalist devrim aşamasına gelmeden önce demokratik devrim aşamasından mutlaka geçmeleri gerektiği tezi yüzünden bir ölçüde bulanıklaştırıldı. Ellilerde, Çin Komünistleri ve «Üçüncü Dünya»nın bazı devrimci akımları «devrimci fırtınanın alanları» teorisini önerinceye kadar bu tez hâkim kaldı. Bu kadar karmaşık bir sorun karşısında bu hareketlerin veya devrimlerin her zaman proletarya önderliğinde yapılmadığını hatırlatmakla yetinelim.

2. Bu bağlamda, politik örgüt sorunu artık sınıfın öncüsünün, mücadelenin ateşinde, kendiliğinden oluşması biçiminde ortaya çıkamaz. Sınıflar arasındaki yüzleşme hazırlanmalıdır. Toplum «olgunluk»tan ne kadar uzaksa, öncü ezilene ve sömürülene gerçek koşullarının bilincini vererek, onları cehaletten ve teslimiyetten kopararak, onlara ayaklanmanın bir yöntemini bir stratejisini ve imkânını göstererek —onları devrimci yaparak— nesnel koşulları sömürünün davanılmazlığına ve devrimci patlamaya götürmek durumundadır.*

Bu yapıda bir öncü dönüştürmek istediği kitlenin dışında olabilir: öyle bir dışsal öncüdür ki, mücadele stratejisini

* O dönemde, yaygın «çöküş» teorilerine karşı tutarlı teorik tavrı alan —bu tavrı yaratan— yalnız Lenin'di. Lenin, Rusya'daki devrimi açıklamak için «en zayıf halka» deyimini kullandı. Ama bu da sonradan mekanik determinist bir şekilde yorumlandı. Devrim yalnız Rusya'da mümkün olabileceği gibi düşünülürdü. Oysa Lenin, mücadele anlayışını Rusya pratiğiyle sınırlamamıştı. Bütün Avrupa'ya da aynı mücadeleye biçimini önermiş, fakat revizyonist yönetimler Avrupa hareketini tıkamıştı. Dolayısıyla, Rossanda'nın haklı olarak belirttiği gibi, Avrupa'da devrim olması orada çelişkilerin yumuşamasına değil, partilerin yumuşamasına, «bütünlüşmesine» bağlanmalıdır. Öte yandan, Rusya'nın «en zayıf halka» olması da bir zafer garantisi sayılamaz. Çünkü bir halka, zayıflatıldığı ölçüde zayıftır. Ama bu olaylar, devrim anlayışını kökten değiştirdi. Rusya'nın kapitalist anlamda geriliği bu ülkeyi «en zayıf halka» yapıyorsa, yeni zayıf halkalar bulmak için benzeri geri ülkelere bakmak gerekir gibi düşünülürdü. Böylece, sosyalizm, paradoksal bir şekilde, kapitalistleşmemiş ülkelerde «alternatif» oldu. «Çöküş» teorisi de bu gelişme sürecunda ilginç biçimlere girdi.

* Rossanda'nın bu iki maddesini çoğumuz veri sayma eğilimindeyiz. Oysa bunları veri saymak,

önce özümle, sonra dışa aktarır. Böylece devrimci parti, paradoksal bir şekilde, Marx'ın ideallerinin ve analizinin hem taşıyıcısıdır, hem de Marx'ın taslağını yaptığı mücadele-bilinçlenme sürecine yabancıdır. İşçi hareketinin devrimci kanadı kendini her zaman bu örgütlenme biçimi aracılığıyla ortaya koymuş, yani koşulların «olgunlaştığı» varsayımına kadar devrimi ertelemekten böylece kaçınmaya çalışmıştır. Nesnel koşulların Marx'ın varsayımı ile daha iyi uyduğu Avrupa'da bile, sosyal-demokrasinin krizi ve sosyal-demokrasinin karşısına Leninist olmayan bir model koyma başarısızlığı (yalnız Gramsci ve Rosa Luxemburg bu girişimde bulundu) Marx'ın modeline pratikte bağlı kalmayı imkânsız hale soktu.

NE YAPMALI?

Lenin Ne Yapmalı'da, partinin bu modeline teorik bir temel verdi. «Giderekçilik» ve ekonomizme karşı İkinci Enternasyonal tarafından uygulanan oportünizmin ideolojik tehzilatına karşı olan polemik gözönünde tutulmaksızın bu metni doğru okumak imkânsızdır. Fakat Marx'ın eleştirel bir yorumu olmayı amaçlayan metnin, gerçekte sınıf ve parti, sınıf ve sınıf bilinci arasındaki ilişkinin ne kadar radikal bir revizyonu olduğunu görmemek de aynı derecede yanlıştır.* Çok iyi bilindiği üzere, bu nokta üzerinde, Lenin, ekonomik gelişme ve sınıf mücadelesinin zorunlu olarak bilinç yaratacağını sananlara karşı çıkan Kautsky'nin şu sözlerine tamamen hak vermişti:

«Revizyonist eleştiricilerimizden bir çoğu, iktisadi gelişmenin ve sınıf mücadelesinin, sosyalist üretimin şartlarını yaratmakla kalmayıp aynı zamanda doğrudan doğruya bunun gereğinin bilincini de yaratır... Bundan ötürü, sosyalist bilinç, proleter sınıf mücadelesinin doğrudan doğruya zorunlu sonucu olması gerekir. Oysa bu tamamen yanlıştır. Doktrin olarak sosyalizmin kökleri, besbelli ki, proletaryanın sınıf mücadelesiyle aynı ölçüde günümüzün ekonomik ilişkilerinde de bulunmaktadır; bu ikincisi kadar kapitalizmin doğurduğu kitlelerin, yoksulluğuna ve sefaletine karşı mücadeleden kaynaklanmaktadır. Ama sosyalizm ve sınıf mücadelesi, birbirlerine paralel olarak fırlayıp gelişirler ve birbirlerini doğurmazlar; ayrı ayrı ön-şartlardan meydana gelirler. Bugünün sosyalist bilinci, ancak derin bir bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselebilir. Gerçekten, çağdaş iktisat bilimi, sosyalist üretim için, örneğin çağdaş teknoloji kadar gerekli ve şarttır ve proletarya ne kadar istese de ne birincisini, ne de ikincisini yaratamaz; her ikisi de çağdaş toplumsal süreçten doğup gelmişlerdir. Bilimin taşıyıcısı proletarya değil, burjuva aydınlar zümresidir. (İtalikler K.K.'nin): çağdaş sosyalizmin doğuşu bu zümrenin birtakım üyele-

sosyalist düşüncüyü de, mücadeleyi de, yoksullaştırıyor. Ancak, yazarın sözkonusu ettiği, işçi sınıfından kopuk kurulan «öncü»ler ile Lenin'in parti teorisi arasında özdeşlik kurmak —ki Rossanda bunu yapıyor— bize vahim bir yanılgı. Nitekim böyle «öncü»ler de durumlarını daha iyi değerlendirerek, Leninist mücadeleye anlayışının koşullarının değiştiğini ileri sürüyor.

* Rossanda'nın değerlendirmesi-ne katılmamakla birlikte, bu can alıcı noktanın çok iyi incelenmesi gerektiğine inanıyoruz.

rinin kafalarında olmuştur ve onlar bunu entellektüel bakımdan daha gelişmiş olan proleterlere iletmislerdir ve bu proleterler de çağdaş sosyalizmi, şartların mümkün kıldığı yerlerde proleter sınıf mücadelesine sokmuşlardır. Demek ki, sosyalist bilinç, proleter sınıf mücadelesine dıştan ithal edilmiş bir şeydir **Ivon Aussen Hineingetragen**, bu mücadelenin içinde kendiliğinden [urwüchsig] meydana gelmiş bir şey değildir. İşte bundan ötürü eski **Heinfeld** programı, sosyal-demokrasinin görevinin proletaryayı, durumu ve görevleri konusunda **bilinçlendirmek** olduğunu haklı olarak belirtmektedir.»⁷

İşçilerin mücadelesinin kendi başına basit ekonomik taleplerden öteye kesinlikle gidemeyeceğini ekleyen Lenin'in bundan bile ileri gittiğini biliyoruz (**Rabotchaia Mysl** tarafından önerilen kendiliğindenlik nesnel olarak devrimci olmayan «sendikalist» bir tutum için ideolojik özürden başka bir şey değildi); ve bundan dolayı, yapısı gereği, işçi mücadelesi otokrazi ile başka sınıflar arasındaki politik çelişkileri açıklamaya yarayan bağları da oluşturan, burjuva devletin politik yapısı ile sömürü arasındaki bağları kavramada yetersiz olacaktı. O sırada Lenin'in hedefi sosyal-demokrasiyi «ekonomizm»den kurtarmak, proletaryayı otokraziye karşı mücadele içine sokmak, bu amaca uygun örgütsel araçları yaratmaktı.* Bu nedenle, felsefi tartışmaya boğulmadı, bunun yerine sınıf içgüdüsünün başa çıkılmaz sınırlılıklarını ortaya çıkarmaya ve sergilemeye girişti ve böylece Marksizm'in doğuşunu, sadece bir kültür ürünü olarak açıklayan tuhaf bir şekilde idealist yeni bir yorum yarattı.⁸ Bunu, maddi toplumsal varlık (sınıf, proletarya) ve sosyalizm için politik mücadele (çağdaş insanın kurtuluşunun verimli bir teorisi, kültür içinde dile gelen bir proje) arasında ani bir kopma izledi. Böylece, politik projenin taşıyıcısı, sınıftan ayrı ve sınıfa dışsal bir öncünün varlığı hakkı gösterildi.

Bundan dolayı, içinde proletaryanın özne ve kapitalist üretim tarafından meydana getirilen toplumun da nesne olduğu Marksist diyalektik, sınıf ve öncü arasında, içinde sınıfın bir «nesnel niceliğin» kapasitesine sahip olduğu ve aynı zamanda, partinin, özne olarak, «devrimci girişkenliğin» alanı olduğu bir diyalektiğe doğru yönelir. Sorunun bu tarzda konulmasının vargıları ne olursa olsun, idealist karakteri açıktır. Marx'ın düşüncesinin «mekanik» bir uygulanaşına karşı mutlaka uyanık olmak gerekir ama sorun, hem Marksist terimler içinde düşünmek hem de bilincin toplumsal varlıktan başka bir kökene sahip olduğunu ileri sürmenin nasıl mümkün olduğu sorusuna dayanır. «İnsanların bilinci onların varlığını belirlemez, tersine, bilinçlerini belirleyen onların toplumsal varlığıdır.» Eğer toplumsal varlıktan bilince geçiş proletarya içinde teorik bir güçlük çıkarı-

* Gene aynı can alıcı sorun. Düşünsel düzeyde, «bilinç», «ideoloji», «bilim» kategorilerinin birbirine bağlı analizini gerektiriyor. Bu düşünsel düzey, somut örgütlenme sorunuyla en yakın bağlarla bağlı. Rossanda, geçen sayımızda sözkonusu ettiğimiz «historisist epistemoloji»den yola çıktığı için, Lenin'in bilimden yana tavrıyla çelişmesi kaçınılmaz oluyor. Ama Marx'ın «toplumsal varlık» ile «bilinç» ilişkisini en genel düzeyde açıklayan sözünü bu bağlamda kullanmak, Rossanda için fazla yüzeysel ve kolaycı bir yaklaşım oluyor.

yorsa, buna karşılık yeniden Hegel'e dönerek bilinçliliği bilicilikten çıkarsamaya kalkıştığımızda bu güçlük içinden çıkılmaz hale gelir —tek çare, toplumsal varlıklarından mucizevi bir şekilde kurtulmuş ve sınıflarından soyutlanmış aydınların bilincinin ürününü, proletaryanın bilinci haline getirmektir.

ROSA LUXEMBURG'UN YAKLAŞIMI

Rosa Luxemburg Avrupa proletaryasının Marx'ın tasarlamış olduğundan daha yavaş yürüyen devrimci gelişimi tarafından ortaya atılan sorunu, hem teorik, hem de pratik olarak çözmeye girişmişti. Fakat bu girişimde, çözüm Leninist dışsal öncü tezinde değil, sınıf bilincinin Marksist kavramına göre aranmıştı.* Bu Rosa Luxemburg'un, oportünizmden çok «sol maceracılığın» bir ideolojik şekli olan, «kendiliğencilik» ile suçlanmasına yol açtı. Gerçekte, kitlenin, parti demek olan bir örgütlü öncüsüz hareket edebileceğini Rosa Luxemburg hiç bir zaman iddia etmedi. Bununla birlikte Luxemburg için partiyi bir ihtiyaç haline getiren şey emekçi sınıf mücadelelerinin bir **politik boyutunun** yokluğu değil, bu mücadelelerin, ancak birleştirici bir stratejinin üstesinden gelebileceği nesnel parçalanmasıydı. Aslında, sınıfın stratejik birleşimini gerektiren, sınıfın doğruya politik olan ihtiyaçlarıdır. Sınıf mücadelesi teorisinin mücadelenin kendinden bağımsız olarak varlık haline gelebileceğini Rosa Luxemburg kesinlikle yadsır. «Proletaryanın sınıf mücadelesi sosyal-demokrasiden daha eskidir; Avrupa'da kapitalizmin görünmesiyle sınıflı toplumun temel ürünü olarak, kendini zaten Avrupa'da kapitalizmle birlikte göstermiştir. Modern proletaryanın eğitime başlayan sosyal-demokraside değildir; tam tersine sınıf mücadelesinin ayrı ayrı olaylardan meydana gelmiş ve yöresel eylemlerini, anında ve yerinde, birbirine bağlayarak ve ulaşılacak hedefin bilincini somutlaştırmak amacı ile sosyal-demokrasiyi oluşturan proletaryadır.»⁹ «Geçmiş devrimlerin tarihi etkin halk hareketlerinin, sözüm ona 'önder' ve 'partilerin' keyfi bilinçli işi olmaktan çok... kökenleri modern toplumun sınıf karakterinde olan birincil toplumsal olaylar olduğunu gösterir. Sosyal-demokrasinin doğuşu bugüne dek bu gerçeği hiç değiştirmede ve onun rolü sınıf mücadelelerinin tarihi gelişimi için yasalar koymak olmayıp, tam tersine bu gelişimin yasalarına boyun eğerek onları kendi denetimi altına almaktır.»¹⁰ O halde, kendiliğindenlik ve örgütlenme arasındaki kuvvetli bağ, sınıf mücadelesinin tarihi gelişiminin yasalarda, yani maddi temelinde yatar. Bu, kitlenin kendi hakkındaki dolaysız bilinci içinde özümlememesi çünkü kitle «ebedi deniz Thalassa gibi bütün gizli imkânları bağrında sağlar: kitle her zaman koşulların zoruyla olması gerektir ve görüldüğü gibi olduğundan tamamıyla farklı bir şey haline gelmeye her an hazırdır.»¹¹ Öte yandan, Le-

* Rossanda, Leninist partinin kuruluş koşullarını nedense tartışmak istemiyor. Çarlık Rusyasının empoze ettiği bütün gizlilik koşullarına karşın, Lenin'in partiyi sınıf arasında bağlantının kesilmemesi için düşündüğü tedbirleri de görmek istemiyor. Anlattığı türde —ve Leninist olmayan— kitleden kopuk parti aslında hiçbir zaman kitleyi devrimci eyleme sokamaz. Lenin'in «öncü»sü böyle bir kopukluk içinde olsa, devrim de gerçekleşmezdi.

nin'in Ne Yapmalı'da «burjuva ideolojisi»nin karşısına koyduğu ve maddî tarihi gelişmeden bağımsız olduğu düşünülen «sosyalizm ideolojisi»nin, yani kültürün katıksız ürünü de hiç bir zaman olamaz.

Rosa Lüksemburg'un tutumu, Enternasyonal tarafından kınandığı sırada, Alman ve Avrupa devriminin —tarihi olarak, onu geçerli kılacak tek devrim buydu— başarısızlığa uğramasıyla bu tutum zaten mahkûm edilmişti. Teori her zaman pratik bir özü, yani önderlik sorununu çevrelediği için, bu kınanmanın derin örgütsel sonuçları oldu. Örneğin, özne sınıf içine yerleştiğinde (varlık ve bilinç arasındaki karmaşıklık ne kadar büyük olursa olsun), politik örgüt, parti, her zaman denetlenmeye elverişli basit bir araç olarak görünür. Oysa, özne dışsal politik öncü'de cisimleştiğinde öncü kendini-yönetmenin ve meşruluğun bir ilkesini taşımaya başlar ve sınıfın ona uymasını talep eder.

Lenin bu sorunun son derece açık bir şekilde farkındaydı; ve gerçekte —sağa karşı mücadele kazanılıp devrimci parti yaratıldıktan sonra— başlangıçtaki «taşınmış bilinç» kavramı «bütün iktidar Sovyetlere» tezine dönüşünce bir çelişki ortaya çıktı.* —Yeni toplumu yönetmeğe muktedir olma noktasına varmış bir bilinçliliğe açıkça sahip olan sınıfın dolaysız ifadesiydi Sovyetler. «Çelişki» sözü burada yalnızca pratikte Sovyetler ve parti arasındaki ilişkinin kısa süreli ve nazik bir denge bulmuş olması sebebiyle değil; fakat aynı zamanda o dengenin, Lenin'de iktidarı ele geçirme teorisi ile devrim teorisi arasında bir sıçrayışı açığa çıkardığı için kullanılmıştır. Çünkü iktidarı ele geçirme olayında özne politik öncü devrim olayında ise özne sınıf olacaktır. Aradaki bağlam farklılığı, tavırların eksik niteliğini açıklar, sınıf ile örgütü arasındaki ilişkinin karmaşıklığını ve somut tarihi gelişmeden vurgunun birinden ötekine nasıl büyük bir hızla kayacağını gösterir.

GRAMSCİ'NİN ROTASI

Gramsci'nin düşüncesinde, kutupsallık belirgindir. «Konsey»lerden yana, Sovyetlerden yana ve Jakobenezme karşı olan Gramsci'nin tutumu Lüksemburg'a yakındır; o kadar ki, üreticilerin öz-yönetimlerinin mahalli olan konseyler ağını, politik örgütlenmenin özü, komünist Enternasyonal' in İtalya tarzı gerçekliği gibi görür.¹² Bu aşırı tutumun İtalyan Sosyalist Partisi içindeki mücadele ortamında incelenmesi gerektiğine şüphe yoktur; fakat Gramsci'nin Turin deneyinin sınıfın politik özne olarak büyümesi hipotezi üzerine kurulduğu da kesindir.* Böyle bir perspektif içinde ve Rus devrimi üzerine yazdığı ünlü bölümde kanıtlandığı gibi parti sadece ideolojik bir başvurma yeri, uyarlı bir koordinasyon merkezi, bir entelektüel ve ahlâki öncü, politik dışavurumun bir aracıdır —ama tek aracı da değildir. Bu politik dışavurumun dolayımına ihtiyacı yoktur; fabrika konseylerinde, sınıfın kendini devrimci bir seçenek olarak gö-

* Lenin'in işçi sınıfından kopukluğunu bir tez haline getirince, bu sloganı bir çelişki gibi görmek mümkün. Ama Lenin partiyi hiçbir zaman sınıftan ayrı düşünmediği için gerçekte böyle bir çelişki sözkonusu olmadı.

* 1920 Nisanında Gramsci Torino'da işçi sınıfının bölgedeki tarım işçileriyle birlikte yürüttükleri siyasal grevi, İtalyan Sosyalist Partisinin Torino sekreteri olarak yönetti. Aynı yılın Mayıs ayında «Sosyalist Partisinin Yenileştirilmesi» adlı programı

rebilecek bilince varmasındaki başarıda, savaşın ateşi içinde yeni bir toplum zaten doğuyor demektir. On yıl sonra, Machiavelli Üzerine Notlar'da vurgulama değişir: gerçeğin henüz kesin olmayan potansiyellerini serbest bırakarak gerçeği yorumlamaya muktedir olan öncü «prens», bu dönemde ağırlık kazanır. Onun müdahalesi olmaksızın, gerçeklik biçimlenemez, kavranılabılır hale gelemez. Machiavelli'nin «buluşu» olan politik ögenin özerkliği, devrimci bir parti için de geçerli bir ilke olarak kabul edildiğinde geniş anlamlara sahip olabilir: çünkü bu özerklik partiyi maddî temelinden açıkça ayırır ve diyalektiği sınıf ve bilinç arasında tutuklar («dolaysız demokrasi»nin karşıtı olan anlamda).

Bundan dolayı, Gramsci'nin 1956'dan sonra tekrar ortaya çıkan işçi konseyi eğiliminde partizanlar tarafından olduğu kadar, Gramsci'de yalnızca partinin değil, yönetici kadrolarının da egemenliğinin teorik bir kanıtlanmasını arayanlar tarafından istismar edilmiş olması şaşırtıcı değildir.¹³ Gerçek Gramsci, çizdiği rota içinde bulunabilir. Bugün, yirmilerdeki devrimler krizinin teorik yankısını duyuyoruz, somut tarihin baskısı altında kendiliğindencilik ile örgütlenme arasındaki ilişkinin karmaşıklığının yansıması görülüyor; hareketin başarısızlığı yüzünden Sovyetler Birliğine uluslararası başvurulardan başka bir umut, her ülkede ne pahasına olursa olsun, sınırlı da olsa bir öncü bulundurmaktan başka bir çare görülmeyen bir dönemdeyiz. Ama gerçek Gramsci, sayısız düzey ve dolayımını içeren bir sürecin sentezi olarak ortaya çıkan —«doğrudan» veya «dikey»— herhangi bir örgüt zorunluluğunu ve buna yol açan toplumsal doku ve ifade şekillerinin karmaşıklığını her zaman en iyi kavrayanlardan biriydi. Gramsci'deki bu temel öge daha önce belirtilen iki kavram arasındaki politik karşıtlığı çözmeye yetmez, ama her ikisinin içine de ortak bir düşünce aşılar. Gramsci, Rosa Lüksemburg gibi mahkûm edilmemişti, ama Komünist hareket içinde her zaman, sözünü ettiğimiz bu düşüncesinden ötürü, bir heretik olmasından şüphe edilmişti.

BUGÜNKÜ SORUN

Lenin'den sonra, «partinin kitlelerle daha iyi bağlantısını» sağlamak için son derece tek-yanlı ve dolaylı bir yol dışında komünist hareket parti ve sınıf arasındaki ilişki sorununu daha fazla tartışmadı. Bundan dolayı sorun öncünün ve onun bağlantı kanallarının demokratik işleyişine ve öncünün kitleden geleni alma eğiliminin derecesine indirgendi. İtalyan Komünist Partisinde olduğu gibi, en gelişmiş sektörlerinde Gramsci'den esinlenen Komünist hareket karmaşık bir durum haline geldi. Yalnız kendi içsel hayatında değil, daha da iyi uyarlanmış bir politik aracın mümkün kıldığı ulusal gerçekliği yorumlamakta zengin imkânlara sahipti. Ancak burada da, çabalar yalnızca aracın işleyişine, yalnız ve yalnız kuruma ilişkindi. Avrupalı sosyalist toplum-

oluşturdu. Bu programdaki tezlerle Partinin yürürlükteki tezleri arasındaki farklılık daha sonra Gramsci ve arkadaşlarını, 21 Ocak 1921'deki Livorno kongresinde Sosyalist Partiden ayrılarak İtalyan Komünist Partisini kurmaya götürdü.

Rossanda'nın anlattığı gibi Gramsci İtalyan işçi sınıfının oluşturduğu konseylere çok önem vermişti. Ama bu konseylerin sırf ekonomik istekler ve fabrika işgalleri ile yetinmelerine de şiddetle karşı çıkmıştı.

lardaki Stalincilik üzerine dramatik tartışma bile bu katıksız politik düzeyin ötesine gitmedi. Bunun içindir ki tartışma, yapıldığı her yerde sekterlik ve sağ sapma arasında gidip geldi: ya monolitik yapıların savunulması ya da sosyalist toplum içinde bile çok-parti sisteminin önerilmesi gibi. Yalnız bir sosyalist ülke, Çin, devrim süreci boyunca —ve özellikle gürültülü «kültür devrimi» sırasında— kitle ve parti sorununun teorik terimlerini değiştirdi; burada önerilen, sürekli kitleye başvurma ve kitlenin yalnız nesnel ihtiyaçlarıyla değil, aynı zamanda bilincinin en dolaysız biçimleriyle («yoksul köylülerin», Kızıl Ordu ve propagandacılarının gittiği her yerde en yoksul olanların hareketin eksenini oluşturması gibi) sınırlamaktı: politik sürecin doğruluğunun ölçülmesi ve örgütün ona tabi olması bu ölçütlere göre olmalıdır. Bununla birlikte, maddi koşul üzerindeki bu ısrar, bilince ulaşmanın mayası ve öznel sürecin garantisi olan Mao'nun «doğru öğretisi»nin karizmatik karakteri tarafından koşullanmaktadır.* Bu ikilik, zaman zaman, devletin yönetiminin veya politik örgütün somut biçimlerini parçalayan patlavıcı gerilimler meydana getiriyor ama sonuçta, gene avni katı merkezîyetçi yapıda, özgül ve kitleyle ilişkisi dışsal kalan yeni kurumlar, yeni biçimler ortaya çıkıyor. Öyle görünüyor ki, bir diyalektikten çok, karşılıklı düzeltici özellikleri olan pratik ve ampirik bir sistem olarak canlı tutulan ve bir türlü çözülmeven bir karşıtlık durumu söz konusudur. Üretici —ve bir dereceye kadar da toplumsal— güçlerin olgunlaşmamış olduğu bir durumda, sınıf-parti ilişkisini, başka bir politika uygulanacak olsa, ele alınması gereken sorunların büyüklüğü yüzünden hiyerarşik bir yapı içinde donması sonucunu vermecek şekilde sürdürmek için mümkün olan tek sistem belki de budur. Teorik sorun orada da çözülmemiş olarak duruyor; ama Çin'de hiç değilse hâlâ var ve canlı. Başka sosyalist ülkelerde ise Stalinist denevin revize ettiği ve yoksullaştırdığı Leninist şemanın tekrarı halinde dondurulmuştur.

Son birkaç yıla kadar tartışma yalnızca kıvrık köşede kalan gruplar arasında devam ettirilirdi. Fakat ortaya çıktığı yerde —İtalya'da konseplerle¹⁴ ilgili, Fransa'da Sartre'a karşı, Merleau-Ponty ve Claude Lefort'un 1952'de başlattığı ve sonra *Sosyalizm Veya Barbarlık* gazetesinde devam eden polemikte olduğu gibi —temel bir yetersizliği ortaya çıkardı. Bu yetersizlik politik olmadan çok teorikti: oysa Marx'ın, Lenin'in, Rosa Luxemburg'un ve Gramsci'nin teorik tartışmalarına güç veren, politik boyuttur.* Yirmilerden beri, parti teorisi üzerine tartışmalar Avrupa'da her zaman bir «solcu» renge sahip olmuştur; ve her zaman konuyu Batıdaki devrimci hareketin «gecikmesi» sorununa getirmişlerdir. Ama bütün bu tartışmalar, ister Marx, ister Gramsci, «kavnaklara dönme» yoluyla bir çözüm aramış, sınıf ile sömürü mekanizmalarındaki politik ifadesi arasında yeniden «katıksız» bir ilişki bulmaya çalışmışlardır.

* Sorunun bu yanı geçen sayımızda vurgulanmıştı. Kültür Devrimi sonrasında parti ile kitleler arasındaki hiyerarşik ayırım görünüşte yumuşarken, ilişkiyi gene dıştan biçimlendiren bir yarıtanrı ihtiyacı duyuldu. Bu arada Mao'nun partiyi yıkıp yeniden kurma girişimleri de, bu sayıdaki Rubel'in sözlerine haklılık kazandıracak bir nitelik aldı. Mao'nun tarihi ağırlığı, bu yapının içsel zayıflıklarını örtbilirdi. Bu nedenle, yalnızca sol politikaya bir çeşit mistik ve kişisel kurtuluş, arınma sürecine girercesine giren genç aydınlar v.b. değil, Avrupa partilerinin donukluğunu ya da Stalinizmin kurutucu etkilerini içtenlikle yaşayan aydın Marksistler de, Çin politikasında bir çıkış yolu gördüler. Şimdi, Mao'nun tarihi ağırlığına sahip olmayan kişilerin denetiminde, aynı mekanizmanın içsel zayıflıkları çok daha rahat görülebilecektir.

* Son derece önemli bir tesbit. Yazar aşağıda bu «politik boyutun» «bugün» için hangi içerikte olduğunu açıkça belirtiyor.

Bu dönemde partilerin ve sendikaların kurumsal güçlerinin zayıflığına karşı, sınıfın politik özne olarak önceliğini vurgulayan tüm tavırlar (örgütün gerekliliğini gerek kabul etsin ya da etmesin) Lenin'in kendi çağında «ekonomizm»e yönelttiği eleştiriye kendilerini açtılar: çünkü sınıfı ve sömürüyü sermaye ile emek arasındaki ilişkiye indirgediler ve sınıf mücadelesinin politik, ulusal ve uluslararası biçimlerine çok az önem verdiler; oysa işçi sınıfının kurulaşmış örgütleri bu biçimleri kavramış durumdaydı. İşçi konseyleri tartışmasını yeniden-okuduğumuzda tarihi bir perspektifin yokluğunu, politik programların parçalanmışlığını, Marx'ın düşüncesinin bütünselliğini yeniden ortaya çıkarmak gerekirken, garip bir şekilde «ayaklanma» görünümünün vurgulandığını görüyoruz. Mücadelenin göstermiş olduğu şey, toplumsal ilişkilerin toplam bir sistemi olarak sermayenin toplam örgütü dikkate alınmaksızın tutarlı bir sınıf tavrını belirlemenin imkânsızlığıydı.* Bundan dolayı, *Sosyalizm Veya Barbarlık*'da yer alan tartışmada Lefort'un —Sartre'ın sınıfı partiye indirgemesi haklı nedenlerle eleştirmek amacıyla olsa bile— Fransız işçi sınıfının General Ridgway'e gösteri yapıp yapmamasını önemsiz sayması bir raslantı değildi. 20. Yüzyılın işçi sınıfı hareketinin sosyal-demokrasi ve Leninizm (veya onun Stalinçi uygulaması) tarafından temsil edildiği olgusu; Sovyetler Birliğinin varlığı ve bunun dünya çapında yaygınlaştırdığı güçler ilişkileri; devrimin Komünist partilerce örgütlenmezse giderek daha merkezileşmiş ve hiyerarşik biçimlere (her zaman devrimin nesnel olgunlaşmamışlığı gerekçesiyle haklı gösterilen) girdiği «geri kalmış» bölgelerdeki devrimci krizlerin veya devrimlerin ortaya çıkışı— bütün bunlar bir tarafa bırakılmış ve böylece tartışma kısır kalmaya mahkûm olmuştu.

Komünist hareketin görevi buna kıyasla kolaydı: bütün yapması gereken, tarihi gerçeklikle kendi etkin katkısı üzerinde ısrar etmektir. Komünist hareketin bunu kendi tavırlarının eleştirel bir şekilde yeniden incelenmesini önlemek için yaptığı doğrudur. Örgütün —sayılamayacak kadar insanın, fedakârlığın ve militanlığın üzerine kurulmuş örgütler— politik tavırlarının doğruluğunu sürekli olarak araştırmak yerine kendi kalıcılığını tek hedef saydığı da doğrudur. Böyle olsa bile, Komünist partilerin yapısı, teorik veya pratik düzeyde olsun, yalnızca sınıf yapısı üzerine düşünceyle açığa çıkarılamazdı; çünkü en azından daha önce belirtilen eksiklikler yüzünden çarpılmıştı bu düşünce. Gerçek eleştiri ve incelemenin yolu, gerçek ilişkileri temelinden değiştirmektir: öncünün kendisi için cevaplandırması gereken soru, teoriye uygun olup olmadığı değil, hareketin potansiyeline yeterli olup olmadığı hareketin önünden mi, ardından mı gittiği idi.* Gelişmiş kapitalizmin kıyısındaki alanlarda, devrimin bir aygıtı olarak yirminci yüzyılın ilk yarısında geliştirilmiş olan Leninist sınıf ve parti ilişkisi şeması ancak

* Bu tesbite ek olarak şunu söyleyebiliriz. Parti sorunu sosyalist toplum sorunu içinde ele alınmalıdır. Bu ikinciye vereceğimiz içerik, parti sorununa hangi perspektiften bakacağımızı belirler.

* Gene historisizmin bir yanıtı. Teoriye uygun olmakla hareketin potansiyeline uygun olmak, önünde veya ardında, gitmek, birbirine aykırı şeyler olarak kullanılabilir mi?

gelişmiş toplumlarda devrim sorunu olarak yeniden ortaya atıldığı zaman tekrar ön plana çıkar.*

Çözüm veya en azından uygun görünen işler durumdaki hipotez, Sartre ile konuşmada şöylece önerilir. Çözüm, hareketin tümü içinde toplu araştırma ve tartışmayı gerektirir. Burada geliştirilen soruların şimdi, mücadelenin yeni biçimlerinin ortaya çıkmasıyla uyanan, ilgiye en açık olan Komünist partilerce olduğu kadar, son birkaç yıl içinde oluşan ve kendiliğindenciliğin temel görüşünü hızla aşan gruplar içinde ve her yerde sorulmakta olması, bir raslantı değildir.

Sonuçta, iki noktanın daha altını çizmek isteriz. Birincisi, sınıf ve parti sorusunun ancak politik olarak olgunlaştığı zaman teorik değere sahip olduğudur; bir başka deyişle, anlamlı olan tek teori, bir praksis içinde, somut bir tarihi konum içinde biçimlenir: gelişmiş toplumlardaki farklı sınıf çelişkilerinin dikkatli bir analizinden, mücadelenin somut biçimlerinden bugün kapitalizmin krizinin açığa çıktığı ihtiyaçlardan başlamayan hiç bir çözüm mümkün değildir. Gerçekte, bu demektir ki, örgütün teorisi, devrim kavramına sıkı sıkıya bağlıdır ve ondan ayrılamaz.*

İkinci nokta ise, sınıfın tarihi kurumlarında işçi sendikaları veya partilerde varolan gerilimlerin yalnızca bu kurumların öznel sınırlılıklarından ileri gelmemesidir. Bunlar aynı zamanda bilincin yükselmesine gittikçe daha yakından bağlanan politik boyuttaki büyümenin ürünüdür ama eski kılıplar içinde temsil edilme imkânı bulamamaktadırlar.* Aslında Leninist partinin kökeninde varolan, sınıf ve öncü arasındaki uzaklık artık azalmaktadır. Marx'ın hipotezi, Fransa'daki Mayıs hareketinde, toplumlarımızda ortaya çıkan ve ne kadar esnek ve dikkatli olmaya çalışırsa çalışsın, biçimlerin denetiminden kurtulma eğilimi gösteren sınıfsal karşılaşmalarda yeni bir hayatîyet kazanmaktadır. Bu olgunun ışığındadır ki örgüt sorunu şimdi tekrar ön plana çıkarılabilir. Şimdi Marx'dan, Marx'a geri dönüyoruz. ■

* Parti sırf etkili bir politik aygıt, devrim, sırf iktidarı ele geçirmek olarak anlaşılırsa, gelişmiş kapitalist ülkelerde partinin nasıl işleyeceği gerçekten bir açmazda sonuçlanır. Nitekim, Rosşandá'nın da onayladığı mekânîk Leninizm anlayışına bağlı Avrupa partileri bu açmazdan çıkmak için kendilerini aşağı yukarı bir burjuva partisi yapısı içine sokmaya başladılar. Ama bu da, herhalde açmazdan kurtulmak değildi.

* Bu gerçekten de parti sorununun düşünüdür. Daha önceki bir yan notta da bu noktaya işaret edilmişti.

* Kitlede bilincin artması, bilincin ille de partide temsil edilemez hale gelmesi değildir. Bizce sorun bilinç ögesini yadsımak veya ihmal etmek değil, bütün bir tarihî deneyin verdiği dersler ışığında, bugün bu «bilincin» içeriğinin ne olacağıdır

⁴ Lenin, *Marksizm ve Revizyonizm*.

⁵ Lenin, *Karl Marx Öğretisinin Tarihi Kaderi*.

⁶ Lenin, *Gerikalmış Avrupa, Gelişmiş Asya*.

⁷ Bu bölüm *Ne Yapmalı*'da geniş bir şekilde aktarılmıştır.

⁸ «Rusya'da da sosyal-demokrasinin teorik öğretisi, hareketin kendiliğinden gelişmesinden tamamen bağımsız bir şekilde doğmuştu; devrimci sosyalist aydınlar arasında düşünceğin gelişmesinin doğal ve kaçınılmaz sonucu olarak doğmuştu». Aynı yerde. (italikleri biz koyduk).

⁹ Rosa Luxemburg, *Sosyal-Demokrasinin Krizi*.

¹⁰ Rosa Luxemburg, *Und zum drittenmal das belgische Experiment, Die Neue Zeit*'da, 14 Mayıs, 1902.

¹¹ Matilde Wrum'a Mektup, Şubat 1912.

¹² Bu noktada, özellikle *Ordine Nuovo*, Einaudi, 1954'e bakınız. Devrimin niteliği üzerine, için özellikle bkz. «Parti ve Devrim», s. 67-68.

¹³ A. Natta ve G. Pajetta tarafından *Critica Marxista* (1963), sayı 5-6, s. 113. Burada önderliğin «öncelikli sorumluluğu», Gramsci'nin (*Machiavelli Üstüne Notlar*'dan alınan) politik bağlanmadaki farklılık üstüne tezinden çıkar sanıyor.

¹⁴ Tartışmaya en ilginç katkı *Tesi sul controllo operaio et Tesi sul partito di classe* başlığı altında 1958 ve 1959'da Ramiero Panzieri ve Lucio Libertini tarafından yapıldı.

¹ «Bizler, yeni bilimsel sonuçların kocaman ciltler halinde «bilginler» dünyasına iletilmesi niyetinde değildik. Tam tersine, İkimiz de politik harekete derinden bağlıyız...» Bu döneme ilişkin olarak *Komünist Ligasının Tarihi Üzerine*'de Engels bunları söylüyordu.

² *Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lasalle*, editör Franz Mehring, Stuttgart, 1902, cilt III, s. 426.

³ Lelio Basso'nun Rosa Luxemburg'un Politik Yazıları'na «Giriş»'ine bakınız. Editori Reuniti, 1967, s. 107.